

TİB

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

AYLIK BÜLTENİ

ŞUBAT 1976
No. 20

200 Kuruş

İ Ç İ N D E K İ L E R

- S. 1. Plânlı Dönemde
Özel Sektör
- S. 15. Ayın Olayı
Ortak Pazar
Yine Ön Plânda

TİB adına sahibi :

AYDIN KÖYMEN

Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü

BİLÂL SADİ OĞUZ

Yönetim Yeri :

Tüm İktisatçılar Birliği
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/Ankara

Basıldığı Yer :

Aslımlar Matbaası,
Ankara 1976

PLANLI DÖNEMDE ÖZEL SEKTÖR

I. GİRİŞ

1950'lerde siyasi iktidarı ele geçiren dışa bağımlı tekelci sermayeye karşı, küçük ve orta burjuvazinin bir tepkisi olarak nitelendirilebileceğimiz 1960 ihtilali sonucu, Türkiye iktisadı yeni boyutlara ulaştı, bazı kavramlarla karşılaştı. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz ki «plan» kavramıdır.

«...Heyetimiz memleket ekonomisinin her bölümünde, hem hususi hem de ammeğe ait kalkınma masraflarını içerisine alan ve muayyen yatırım hedeflerini ihtiva eden tahdidi bir plan çizmek arzusuna kapılmış değildir.

Türkiye için topyekûn bir planlaştırma, ne mümkün ve ne de arzuya şayandır...» (1) biçimindeki görüşlere bir tepki olarak ortaya çıkan plan kavramı; ihtilalden kısa bir süre sonra tekrar güçlenen ve sömürsünü artık daha sistemli, daha gizli yollarla gerçekleştirmeyi amaçlayan tekelci sermaye tarafından da benimsendikten sonra, kendisini 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı hazırlanmasıyla somutlaştırdı. Yıllık % 7'lik bir kalkınma hızının sağlanmasının öngörüldüğü ilk plan, strateji kararına uygun olarak, devlet ve özel girişim kesimlerinin yanyana bulunduğu «karma» bir ekonominin bütünü için hazırlanmıştır. «Yaygın mülkiyet, Demokratik planlama, hürriyet, refah, sosyal güvenlik» solganlarını içeren karma ekonomi ilkesi, sadece I. Plan'da değil, daha sonra hazırlanan planlarda da üzerinde titizlikle durulan bir ilkedir. Bu nedenle; planlarda özel kesime verilen yer, özel kesimin planlarda ki ağırlığını ele almadan ön-hakkında özet-bilgi vermek yararlı olacaktır.

II. KARMA EKONOMİ ÜZERİNE

1. Günümüzde, özellikle geri bırakılmış ülke halklarına kapitalizmden farklı bir olguymuş gibi tanıtılmaya çalışılan karma ekonomi kavramının geçmişi oldukça eskidir. Ancak emperyalist - kapitalist dünya sistemi içinde bu kavramın ağırlıklı olarak kullanılmasına başlaması II. Emperyalist Dünya Savaşı sonunda görülen emperyalizmin III. Bunalım dönemine raslar. II. Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan pazarlarının üçte birini kaybederek çıkan emperyalist güçler kendi kontrolleri altında bulunan; oligarşik bir dikta tarafından idare edilen sömürgese ve yarı-sömürgelerini kaybetmemek, bu ülkelerdeki emekçi kitlelerin Demokratik Halk Devrimi mücadelesini engellemek amacıyla bazı «reform» lara giriştiler. İşte karma ekonomi kavramı da emperyalizmin artık aynı zamanda içsel bir olgu haline geldiği III. Bunalım döneminde önem kazanan kavramlardan, «reformist» görüşlerden biridir. «Devlet hakim sınıfların baskı aracıdır» şeklinde formüle edilen Marksist anlayışa karşı olarak, devleti sınıflar üstü bir kurum olarak tanıtmaya çalışılan bu kavramın Türkiye'de kullanılması; Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar giderse de, belirli bir sistem içinde yansması I. BYKP ile olmuştur.

2. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye'de 1960'lardan sonra yaygınlık kazanan karma ekonomi teriminin değişik tanımlamaları vardır. Örneğin; İstanbul sanayi

burjuvazisi bu konudaki düşüncesini

«Karma ekonomi bir anlayış, refah ve sosyal adalet ilkelerinin demokratik bir düzen içerisinde gerçekleşmesini isteyen bir yaşayış tarzıdır» (2)

şeklinde ifade ederken, Mükerrer Hiç uzun bir tanım vermekte ve şöyle demektedir :

«..... Kapitalist ülkelerde piyasada rekabet şartları mevcut olduğu için yatırımların dağılımı hususunda devlet genellikle yoğun bir müdahaleye girişmemektedir. Yine ferdi teşebbüs fikri ve özel tasarruf imkânları gelişmiş bulunduğu ilke olarak özel yatırımlar hakimdir; devlet yatırımları eğitim; beledi hizmetler gibi sosyal alt-yapı alanları yanında yol, baraj, liman gibi verimli alt-yapı alanlarına inhisar eder. Ekonominin sanayi, madencilik, tarım, bankacılık, iç ve dış ticaret, hizmetler gibi kesimlerinin özel ve kamu yatırımları bakımından ortak niteliği budur. Devlet üst-yapı yatırımlarıyla olmasa dahi devlet alt-yapı yatırımları ve devlet müdahaleciliğiyle özel teşebbüsün bir arada görüldüğü modern kapitalizme bir bakıma «karma ekonomi sistemi» de denmektedir.» (3)

Eski Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu'nun tanımı ise şu şekildedir :

«Birey ve toplum ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelmiş üretim ve dağıtım, bireylerin yanısıra, toplumun da katılması...» (4)

- 1) A. Menderes'in «Barker Raporu» ndan yaptığı alıntılar. Bahseden M. Ögüt Yazman; Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, s: 125
- 2) M. Ögüt Yazman; Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, s: 245

- 3) Mükerrer Hiç; Sistemler, Reformlar ve Atatürkçülük, Milliyet, 15/XI/1972
- 4) Ziya Müezzinoğlu; Karma Ekonomik Düzen ve Türkiye Örneği, s: 2

3. Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan yola çıkarak karma ekonominin özelliklerini şöyle belirleyebiliriz :

✕ A) Ekonomide, özel sektör ve kamu sektörü yanyana, birbirini tamamlayıcı, destekleyici olarak bulunmaktadır.

B) Kısa zamanda ve az miktarda yatırımla büyük kârlar getirecek çalışma sahaları özel sektörün elindedir. Buna karşılık; kâr oranı düşük, riski büyük, çok sermaye gerektiren, doğrudan üretken olmayan alanlar kamu kesimine bırakılmıştır. Bu tür işletmelerden bir kısmı kârlı hale gelince özel kesime devredilebilir. Bir başka deyişle, uzun vadede özel kesimin çıkarları doğrultusunda olan yatırımları devlet yerine getirmektedir. Bunlar finansmanı halktan sağlanarak yapılmakta ve sadece belirli bir çıkar gurubunun yararına olmaktadır. Devletin görevi özel sektöre devamlı fon akımı ve teşvik tedbirleri sağlamaktır. Sermayenin Türkiye'deki en büyük örgütü olan Odalar Birliği, devlet yatırımları ve devletin sermaye kesimi ile ilişkileri konusunda şöyle demektedir :

«... Türkiye'de devlet yatırımlarının artan miktarlarda devamı, özel teşebbüsü esas alan diğer birçok ekonomilerde de olduğu gibi kaçınılmaz bir zarurettir. Münakaşa edilmesi gerekli husus, devlet yatırımlarının yapılıp yapılmaması değil, devlet yatırımlarının hangi sektörlere yapılması gerektiğidir.. devletin halâ aynı yatırım tipine bağlı kalması, kaynakların israf edilmesi ve karma ekonominin dejenere edilmesi demek olur. Karma ekonomi düzeninin herhangi dogmatik sistem iddiası ile dejene-

re edilmeden yürütülmesinde «devlet yatırımlarının seyyaliyeti» diyebileceğimiz bu noktanın dikkatle ele alınması lâzımdır.» (5)

«..... İktisadi Devlet Teşebbüsleri'nin sahaları çeşitli kıstaslar sayesinde tahdit edilmelidir.. ağır sanayi ile kilit sanayi teşebbüsleri kısmen devlete bırakılabilir. Ancak hususi sektörün yetişemediği tehiri caiz olmayan üretime müteveccih yatırımların devletle hususi sektörün eşit olarak temsil edildiği ortalama % 7'lik kalkınma hızının bir konsey marifetiyle karara bağlanması ve her halû kârda bu alandaki kamu yatırımlarının ilk önce karma şirket ve buna imkân olmadığı takdirde muayyen bir müddet sonunda özel teşebbüse devir şartını haiz devlet şirketi şeklinde kurulmalarının esas olarak kabul edilmesini ve bu hususun gerek plânda gerekse yıllık programlarda ifade edilmesini zaruri buluyoruz.» (6)

C) Devlet, tarafsız bir kurum olarak tanıtılmakta; «sınıf» yerine «toplum» terimi ileri sürülerek özel kesimin sömürüsü gizlenmek istenmektedir. Yine buna bağlı olarak, kapitalist düzende kalkınma toplumsal bir olgu olarak ele alınmakta, sorunun sınıfsal yönü göz ardı edilmektedir.

4. Bu özelliklerin tümüne kalkınma plânlarında rastlıyabiliriz. Örneğin; I. BYKP kalkınma politikasının ana ilkesinin % 7'lik bir büyüme hızı olduğunu belirttiğinden sonra, bunu sağlayacak politikanın tesbitinde devlet ve özel girişim kesimlerinin birbiri ile çelişen iki parça olarak değil de bir bütünün birbirini tamamlayan iki kesimi olarak ele alındığını açıklamak-

5) Odalar Birliği; Türkiye'de Özel Sektör ve Kalkınma, s: 41-42

6) Odalar Birliği; Kalkınma Planı Hakkında Özel Sektörün Görüş ve Dilekleri

tadır. (7) Yatırımlar konusunda da özel kesimin kalkınmanın bütün şartlarını tek başına halledilemeyeceği belirtilmekte ve

«Bu sebepten, kamu ve özel sektör faaliyetlerini kesin çizgilerle sınırlandırmak lüzumsuz ve imkânsızdır. Devlet, plân hedeflerinin gerektirdiği şartları sağlamak için iktisadi faaliyetleri düzenleyebilir. (8)

şeklinde bir açıklama getirilmektedir. Buna göre, örneğin; tarım sektöründe üretimin artması, özel kesimin daha fazla kâr yapması için devlet haberleşme, sulama, ulaştırma, kredi ve pazarlama gibi alt-yapı sorunlarını çözümlenmelidir. Yine aynı şekilde, ileri teknik ve büyük sermaye gerektiren üretim kollarında devletin öncülüğü esas olarak alınmaktadır. Bütün bunlara karşılık iktisadi politikanın tüm araçlarından yararlanma olanağı özel kesime ve kamu kesimine eşit olarak sağlanmaktadır. (9)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı karma ekonominin ilkelerini saptamakta ve

«Karma ekonomi düzeni Türk toplumunun daha yüksek bir refah seviyesine erişmesinde adil ve dengeli bir gelişme sağlamanın aracı olarak kullanılacaktır.» (10)

denmektedir. Bir diğer ilkeye göre de, plân kamu kesimi için emredici, fakat özel kesim için yol gösterici ve destekleyici olacaktır. Bununla ilişkili olarak, kamunun yeniden girdiği sanayi alanlarında özel teşebbüsün katkısını sağlamak amacıyla karma girişimlerin kurulacağı ifade edilmektedir. (11)

Yeni bir stratejiye göre hazır-

7,8,9) I. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s: 59, 60, 62

10,11) II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı,

lanın Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'na göre ise; sanayileşmenin gereken hızda ve biçimde oluşması, özel kesim gücünün Yeni Strateji yönünden geliştirilmesi için devlet; özellikle büyük sermayeyi, yüksek ve ileri teknolojiyi gerektiren yeni, riskli ya da savunma ile ilgili sanayilerin geliştirilmesi teşebbüslerinde bulunacak ve kararlılık, açıklık, genellik ve güvenlik ilkelerine uygun bir biçimde özel kesimin faaliyetlerini özendirici, destekleyici ve caydırıcı olarak **yöneltilen** bir görev üstlenecektir. Özel kesimin yetenekleri, dinamik bir biçimde, devletin sağlayacağı teşvik edici desteğin etkilerini de kapsayan bir görüşle değerlendirilecek; ve bu şekilde, tesbit edilen iş bölümü, her iki kesimin birbirlerini kısıtlamaksızın gelişmesine ve birbirlerini tamamlamalarına olanak sağlayacaktır. Hedef alınan ekonomik yapıya ve gelişme hızına ancak, her iki kesimin vazgeçilmez değerdeki katkıları ile ulaşmak mümkün olabilecektir. (12)

5. Ülkedeki karma ekonominin yapısına göz gezdirecek olursak, yukarıda sıralanan özelliklerle tam bir uyum halinde olarak; üretken olmayan sahalarda kamu, üretken iş sahalarında ise özel kesimin ağırlığa sahip olduğunu görürüz. Genel olarak, özel kesimin ekonomi üzerindeki egemenliği her gün artmaktadır ve bu ağırlığın artması için sürekli olarak istemler de vardır. Hakim çevreler kamu yatırımlarının belli bir alanda sıkışıp kalmasını çok açık bir şekilde istemektedir. Örneğin; eski Odalar Birliği Başkanı Raif Önger,

«... Bütün yatırımları devletin yapmaya kalkması Hazine'ye büyük yük olur. Bütçede bunları karşıla-

nı, s: 99, 101

12) III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s: 27, 127, 898

mak için yeni vergilere gidilir. Bunlar hayat pahalılığını meydana getirir. Bunun yerine, devlet hür teşebbüsü teşvik edip, plânın öngördüğü hedefleri, gerekli itimadi vererek, huzuru sağlayarak yatırımların çoğunu işadamlarına yaptırıp, bütçe gelirlerinden alt-yapılara ve ferdin yapamayacağı işlere, yatırımlara yönelmelidir.» (13) demektedir.

6. Sonuç olarak diyebiliriz ki; karma ekonomi, özellikle geri bırakılmış ülkelerde uygulanan kapitalizmin adıdır ve son tahlilde «klasik» kapitalizmden öz olarak hiçbir farkı yoktur.

III. PLÂNLARDA ÖZEL SEKTÖRE DÜŞEN GÖREVLER

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, hedef olarak alınan yıllık ortalama % 7 kalkınma hızının sağlanması için gerekli olan yatırım tutarını 59.6 milyar lira olarak hesaplamıştır. Plâna göre bunun 23.9 milyar lira tutan % 40.1'lik kısmı özel kesim tarafından gerçekleştirilecektir. Özel sektörün bu hedefe ulaşması için her yıl bir önceki yıla oranla % 11 daha

TABLI I

1963 — 1967 Dönemi Özel Sektör Yatırım Projeksiyonları

Yıllar	Yatırım tahmini
1963	3.8 milyar TL.
1964	4.2
1965	4.7
1966	5.3
1967	5.9
TOPLAMI	23.9

Kaynak : The First Five-Year Development Plân, 1963 — 1967, s: 108

13) Cumhuriyet, 9/IX/1971

14) I. BYKP, s: 121

fazla yatırım yapması gerekmektedir. Aşağıda Tablo I'de 1963 — 1967 devresinde yapılması gereken yatırım miktarları ile ilgili tahminler verilmiştir.

I. BYKP'nda yapılacak yatırımların tutarı özel kesim ve kamu kesimi için ayrı ayrı gösterilmekle beraber, bunların sektörel dağılımı konusunda hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi; bu durum plânın felsefesinden doğmaktadır. Şöyleki, plân özel kesimle kamu kesimini bir bütün olarak ele almakta, genel olarak yatırım öncülüğünü özel kesime vermekte ve «özel kesimin yatırım yapmadığı alanlarda devlet girişimciliğinin gerekli olduğunu» kabul etmektedir. Bu ise, kesimlere göre yatırımların sektörel dağılımı hakkında bir tahmin yapmayı, plânlamayı olanaksızlaştırmaktadır. Bununla birlikte, yıllık programlar vasıtasıyla yatırımların sektörel dağılımı için de plân yapılacağı belirtilmiştir. İkinci olarak;

«Geçmiş yıllarda özel yatırımların gidişini gösteren seriler belirli bir eğilim göstermemektedir. Son on yıl içinde enflasyon, dış ticaret tıkanıklıkları ve siyasi konjonktür özel yatırımların hacmini ve dağılımını geniş ölçüde etkilemiştir.» (14)

denilerek, sektörlerdeki yatırımların neden iki kesim için ayrı ayrı yapılmadığı açıklanmıştır.

I. BYKP döneminde yapılacak yatırımların sektörel dağılımı Tablo II'de gösterilmiştir.

İlk Plân özel kesimden; yatırım hızını artırmasını, yatırımları konut yapımından üretken alanlara kaydırmasını ve yatırımların bileşimlerinin plânda belirlenen alanlara uygun olarak yeniden düzenlemesini beklemektedir. (15)

TABLO II

1963 — 1967 Döneminde Yapılacak Yatırımların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Yatırım	(1961 fiatları ile)	
			%
Tarım	10.584,4		17.7
Madencilik	3.233,0		5.4
İmalat sanayii	10.089,2		16.9
Enerji	5.134,0		8.6
Ulaştırma	8.159,4		13.7
Hizmetler	3.965,9		6.6
Konut	12.116,0		20.3
Eğitim	4.227,0		7.1
Sağlık	1.346,9		2.3
Turizm	827,0		1.4
TOPLAM	59.646,8		100.0

Kaynak : I. BYKP, s: 136, Tablo 49/1'den alındı.

2. Yine % 7'lik bir büyüme hızının öngörüldüğü II. BYKP'nda özel kesimin toplam 57.4 milyar liralık yatırım yapması plânlanmıştır; bu plânlanan toplam yatırımların % 47.4'üne eşittir. Bunu sağlamak için özel kesimin yılda ortalama % 12.5'lik bir yatırım artışı sağlaması gerekmektedir. Birinci Plândan esinlenen

«Plânda tesbit edilen ilkeye göre özel sektör arzu ettiği ve başarabileceğine inandığı projeye yatırım yapacak, kamu sektörü ise sadece özel teşebbüslerin yatırım yapmadığı sahaları ele alacak ve ortaya çıkan boşluğu doldurmak için yatırım yapacaktır.» (16)

şeklindeki görüşten dolayı, bu plânda da sektörlere kesimler tarafından yapılacak yatırımlar açık olarak belirtilmemiştir. Bunun yerine her sektöre yapılması gereken

yatırımların sektörel dağılımı tablo III'de gösterilmiştir.

3. Üçüncü plan döneminde gayrisafî millî hasılda 88.3 milyar TL. lık artış sağlamak için 281.1 milyar TL. lık sabit sermaye yatırımı yapılması hedef alınmıştır. Bununun 122.7 milyar TL. lık kısmı özel kesim tarafından gerçekleştirilecektir. Toplam yatırımlar içinde özel kesimin payı % 43.7 olarak saptanmıştır. Tarım, madencilik, imalat sanayii, ulaştırma, ticaret, malî kurumlar, turizm ve konut sektörlerinde toplam 231.1 milyar TL. lık yatırım yapılması ve bu yatırımların % 51.9'unun öze kesim tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Enerji, eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri sektörlerine yapılacak yatırımların ise % 94.4'ü kamu kesimi, % 5.6'sı özel kesim tarafından gerçekleştirilecektir. Plân döneminde özel ke-

15) Plân'ın I. İnönü tarafından yazılan önsözünde «özel teşebbüsün, plânda gösterilen yatırım tahminlerinin altına düşmemeye gayret etmesi bek-

lenir. Özel teşebbüsün.. gayretleri... bütün imkânlarla desteklenecektir» denmektedir.

16) II. BYKP, s: 69

TABLO III

1968 — 1972 Döneminde Yapılacak Yatırımların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Yatırım	Toplam Yatırıma Oranı
Tarım	16.900 milyon TL.	% 15.2
Madencilik	4.100	3.7
İmalat Sanayii	25.000	22.4
Enerji	8.900	8.0
Ulaştırma	18.000	16.1
Konut	20.000	17.9
Eğitim	7.500	6.7
Sağlık	2.000	1.8
Turizm	2.600	2.3
Diğer Hizmet.	6.500	5.9
TOPLAM	111.500	100.0

Kaynak : II. BYKP, s: 297, Tablo

TABLO IV

1973 — 1977 Döneminde Özel Kesimin Yapacağı Yatırımların Sektörel Dağılımı

Sektörler	(1971 fiatları ile)		
	Özel kesim Yatırım tutarı	Özel kesim yatırım %'si	Toplam içinde %
Tarım	15.6 milyar TL.	% 12.7	% 47.3
Madencilik	2.9	2.3	17.8
İmalat sanayii	44.7	36.4	51.0
Ulaştırma	8.7	7.1	21.4
Ticaret, mali kurum.	3.5	2.9	70.0
Turizm	2.8	2.3	62.2
Konut	41.8	34.1	95.0
Enerji	1.9	1.4	8.0
Eğitim	0.7	0.5	5.0
Sağlık	0.2	0.1	5.0
TOPLAM	122.7	100.0	43.7

Kaynak : III. BYKP, s: 170, tablo 104'den faydalanıldı

sim sabit sermaye yatırımları % 11.8 artacaktır. (17)

IV. ÖZEL KESİMİ TEŞVİK VE YÖNLENDİRME POLİTİKALARI

Diğer iki plânın aksine olarak, III. BYKP'nda sektörlere yapılacak yatırımların miktarı her iki kesim içinde ayrı ayrı gösterilmiştir. Bununla ilgili veriler Tablo IV'de verilmiştir.

1. Yukarıdaki kısımlarda belirtildiği gibi, kalkınma plânlarında özel kesime oldukça önemli bir yer verilmiştir. Genel olarak yatırımların % 40 - 47' lik bir bölümünün özel kesimce gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Plânlar, özel kesimin bu yatırımları yapması için teşvik edilmesi, korun-

17) III. Beş Yıllık Plânı, s: 167

ması, yönlendirilmesi gerektiği üzerinde de durmuştur. Bunun sağlanması için gerekli uygulama şu şekilde tesbit edilmiştir :

- A. Fonlar
- B. Krediler
 - İç krediler
 - Dış krediler
 - İhracat kredileri
- C. Yatırım indirimi
- D. Gümrüklerde alınan vergilerle ilgili tedbirler
 - Gümrük taksitlendirilmesi
 - Tarife indirimi
 - Gümrüklerde tam ve ya kısmî muafiyet —
- E. Kuruluş yeri
 - Sanayi ve turistik bölgeler
 - Organize sanayi bölgesi, sanayi site ve çarşıları
- F. Vergi iadesi
- G. Resim ve harç indirimi
- H. Kotalardan döviz tahsisleri
- I. Kredili ithalat
- J. Kamu iştirakleri

Tesbit edilen bu araçlardan kimlerin nasıl yararlanacağı plânlarda ayrıntılarıyla verilmiştir. Plânlar ilke olarak, uygulama araçlarından kamu ve özel sektör kesimlerinin eşit olarak yararlanacağını da belirtmiştir.

2. Yukarıda saydığımız uygulama araçları;

A. Sanayileşmede özel sektör yatırım ve üretim payının artırılması,

B. Sanayinin uluslararası rekabet gücüne sahip hale gelmesi veya buna ulaşabilecek güçte kurulmasının temini,

C. Döviz gelirini artırıcı veya döviz harcanmasını azaltıcı kuruluşların gerçekleştirilmesi,

D. Tarımda modernleşmenin sağlanması,

E. Tarım ürünlerinin değerlendirilmesi,

F. İstihdamın artırılması,

G. Gelirin üretime katılanlar arasında adaletli dağılımının sağlanması amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanılacaktır.

3. Bu amaçların sağlanması için uygulanacak politikalarla ilgili olarak plânlarda yer alan bazı bölümleri aktararak, konunun daha bir açıklığa kavuşmasını sağlayabiliriz.

«Para ve kredi politikaları, özel sektör yatırımlarının gerçek kişi ve müessese tasarrufları ile finansmanını mümkün kılacak şekilde tesbit edilecektir.» (18)

«... bazı az gelişmiş bölgelerde sanayi sitelerinin tesisi ve bu sitelerde kurulacak tesislere ucuz kuruluş yeri, enerji ve kredi ile bazı vergi indirimlere sağlanacaktır.» (19)

«Yerli üretimin korunması amacı ile gümrüklerde ithal kısıtlamaları veya yasaklamaları yapılacaktır.» (20)

«... geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlara vergi indirimleri tanınacak, gelişme imkânları olup da bu imkânları kullanamamış bölgelere yatırımların akması teşvik edilecek ve böyle imkânların bol miktarda toplandığı merkezlerde sanayi bölgeleri kurulması yoluna gidilecektir. Devlet bu bölgelerde gerekli alt yapı yatırımlarına öncelik verecektir... Yeni doğan sanayiler selektif bir gümrük hima-

18, 19, 20, 21) I. BYKP, s: 43, 58, 204, 499

yesine mazhar olup, dinamik bir karakter taşıyacak olan bu himaye tedricen kaldırılacaktır. İhracatı teşvik için, ihraç mallarından alınan üretim vergisi ve benzerlerinin geri verilmesi ve bu mallarda kullanılan ham maddeler şayet ithal ediliyorsa, bunların geçici ithalinin kolaylaştırılması yollarına gidilecektir.» (21)

«Bankalar sistemi özel sektörün kısa ve orta vadeli kredi ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenecektir.» (22)

«Hükümet özel sektörün.. büyümesine yardım konusunda yeni hamleler yapacaktır. Özel sektöre devlet bütçesinden önemli miktarlarda ve gittikçe artan yatırım kaynakları devredilecektir. Bu, yeni yaratılan «kalkınma ve teşvik fonları» vasıtasıyla yapılacaktır.. Devlet ayrıca yeni sanayi siteleri kurmak, geliştirmek, turizmin gelişmesi için arazi satın almak ve bunların alt yapılarını inşa etmek suretiyle de özel sektöre yardım edecektir. Devlet tarafından yapılan bu tesisler sonradan özel sektöre satılacaktır.» (23)

«Kredi fiatının ucuzlatılması, gerektiği hallerde faiz farkı iadesine dayanan açık subvansiyon uygulamasına gidilecektir..» (24)

4. Plânda tesbit edilen teşvik tedbirlerinin ilki 1963 tarih ve 202 sayılı yasa ile getirilmiştir. Yasaya göre, planda belirlenen koşullara uygun olarak yapılan yatırımlardan elde edilen gelirin bir bölümü gelir ve kurumlar vergisinden muafır. Yine aynı yıl çıkarılan 261 sayılı yasa ise ihracatı geliştirmeye yöneliktir. Bu yasa, Bakanlar Kurulu'na mamullerimize ihraç gücü kazandırmak amacı ile bunların ihracından alınan resim, vergi ve harçları kal-

dırma veya ihracatçıya iade etme yetkisini tanımıştır. 1964 tarihinde yürürlüğe giren 474 sayılı yasa da, yatırımlarda kullanılmak amacıyla ithal edilen makina ve teçhizattan alınan gümrük vergisinin beş yıllık bir sürede taksitlerle ödenmesini öngörmektedir. 1967 yılında kabul edilen 933 sayılı yasa yukarıda sayılan teşviklerin kapsamını genişletmiş, sermayenin teşviki konusunda bazı yeni adımlar atmıştır. Örneğin bu yasa ile, sadece özel kesimin yararlanabileceği «sanayi geliştirme fonları» tesis edilmiştir. Yine aynı günlerde, özel kesimin kolay ithalat yapabilmesi için «döviz tahsis» yapılması uygulamasına geçilmiştir. Ocak 1969'da Bakanlar Kurulu kararı ile, ihracatçılara, ihracata dönük hazırlık çalışmalarının finansmanını sağlamak amacıyla proje bazında kredi verilmesi öngörülmüştür. 1969'da çıkarılan bir diğer kararname ile «ihracatı geliştirme ve teşvik fonu» kurulmuştur. 1970 yılı sonlarında çıkarılan bir kararname ile «özel ihracat» ve «döviz kazandırıcı muameleleri destekleme» fonları faaliyete geçmiştir. (25)

V. UYGULAMA SONUÇLARI

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde özel kesim cari fiatlarla 29.494 milyon liralık yatırım yapmıştır. Bu, plânda hedef alınan miktardan daha fazladır. Devlet Plânlama Teşkilâtı rakamlarına göre, özel sektör toplam yatırımların % 47.6'sını gerçekleştirmişdir. Bu oran plân hedeflerinden % 7.5 daha fazladır. Ancak özel sektör yatırımlarının yıllık ortalama artış hızı plân hedeflerinin biraz gerisinde kalmıştır. Yılda ortalama % 11 artacağı plân hedefi olarak tesbit edilen özel kesim yatırımları yılda ortalama

22, 23) II. BYKP, s: 118, 105

24) III. BYKP, s: 877

25) 50 Yılda Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri, s: 10-60

1963 — 1967 Döneminde Özel Kesim Yatırımları

Sektörler	özel kesim yatırımları	(cari fiatlarla, milyon TL.)	
		Özel kesim içinde %	Toplam yatırım içinde %
Tarım	3.332	% 11.3	% 34.5
Madencilik	919	3.1	26.1
İmalat san.	8.224	27.9	66.8
Enerji	149	0.4	3.8
Ulaştırma	2.232	7.5	22.5
Turizm	590	2.0	72.2
Konut	12.924	43.8	91.5
Eğitim	61	0.3	1.4
Sağlık	52	0.3	4.7
Diğerleri	1.015	3.4	27.5
TOPLAM	29.494	100.0	47.6

Kaynak : III. BYKP, s: 39, tablo 32'den çıkarılmıştır.

% 10.5 artarak gerçekleşmiştir. Birinci Plân döneminde özel kesim en çok konut, imalat sanayii, tarım ve ulaştırma sektörlerinde yatırım yapmıştır; bu sektörlerde yapılan yatırımlar, özel kesim yatırımlarının % 90.5'ini oluşturmaktadır. 1963 — 1967 yıllarında yapılan yatırımlarla ilgili veriler tablo V'de gösterilmiştir.

Özel kesim, yıllık programlarda gösterilen hedeflere yakın oranlarda yatırım yapmıştır. Ancak, planda azaltılması kabul edilen konut yatırımlarında plan hedefleri çok aşılmıştır. Örneğin, 1963 yılında özel kesimden 1.757 milyon liralık yatırım yapılması istenirken, özel kesim aynı yıl 2.024 milyon liralık yatırım yapmıştır. Konut yatırımları ile ilgili plan hedefleri aşılmış, toplam yatırımların % 22.3'ü bu sektöre gitmiştir. Plan hedeflerinin aşıldığı diğer sektörler ise ulaştırma ve imalat sanayii sektörleridir. Diğer sektörlerde hedeflere ulaşamamıştır.

2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde ise özel kesim yatırımların % 46.9'unu yapmıştır. Bu plân hedeflerinden bir miktar

geridir. Bu dönemde özel kesim yatırımları yılda ortalama % 11.0 oranında artmıştır. İkinci plân döneminde özel kesim en çok tarım, imalat sanayii, ulaştırma ve konut sektörlerine yatırım yapmıştır. Bu yatırımların toplamı, toplam özel kesim yatırımlarının % 89.9'unu teşkil etmektedir. Elimizde mevcut olan 1968 — 1971 yılı verilerine göre özel kesim yatırımlarının sektörel dağılımı Tablo VI'de gösterilmiştir.

İkinci plân döneminde imalat sanayii ve konut sektörlerinde planlanan hedefler aşılmış; madencilik, enerji, ulaştırma, turizm sektörlerinde plân hedeflerine yakın değerlerde yatırım yapılmış; tarım, eğitim ve sağlık sektörlerinde ki yatırımlarda ise plân hedeflerinin oldukça gerisinde kalınmıştır.

Görüldüğü gibi her iki plân döneminde de imalat sanayiinde fazla yatırım yapılmıştır; ancak bu yatırımların büyük kısmı dayanıklı tüketim malları üreten işkollarına gitmiştir. Özel kesim, kârlı bir yatırım alanı olan konut yapımında da yatırım hedeflerini aşmış,

TABLO VI

1968 — 1971 Döneminde Özel Kesim Yatırımları

Sektörler	özel kesim yatırımları	(cari fiatlarla, milyon TL.)	
		özel kesim içinde oranı %	toplam yatırıma oranı %
Tarım	4.906	% 10.1	% 38.8
Madencilik	672	1.4	20.5
İmalat san.	14.441	29.5	57.3
Enerji	656	1.3	7.3
Ulaştırma	5.503	11.2	31.7
Turizm	1.459	2.9	66.8
Konut	19.100	39.1	89.6
Eğitim	129	0.4	2.5
Sağlık	143	0.4	8.8
Diğerleri	1.841	3.7	1.7
TOPLAM	48.850	100.0	46.9

Kaynak : III. BYKP, s: 39 Tablo 32'den çıkarılmıştır.

özellikle lüks konut yapımına ağırlık vermiştir.

3. Yaygın olarak 1963 yılından beri, değişik biçimlerde uygulanan teşvik tedbirleri plânda saptanan hedeflerin gerçekleştirilmesi için yeterli bir araç olmamıştır; teşvik uygulamalarından beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Özel sektörün kendisinden beklenenleri yerine getirmesi için kullanılan araçların gelişimi ve ortaya çıkan sonuç hakkında kısa bilgi vermek, yukarıda ki tezin açıklığa kavuşması açısından yararlı olacaktır.

Özellikle ihracatın geliştirilmesi amacı ile değişik isimler altında kurulan fonlardan, dışa bağımlı: onunla bütünleşmiş tekeli sermayeye milyarlarca lira kredi açılmış, fakat ihracatçılar taahhüt ettikleri ihracatı hiçbir zaman gerçekleştirememişlerdir. Örneğin; 1969 yılında 22 milyon dolarlık ihracat yapmak için 269 milyon lira kredi alan sermaye kesimi, 1971 ortalarına kadar ancak 16.5 milyon dolarlık ihracat yapmıştır, geçen süre zarfında ihracatçılar lehine

olan bir devalüasyon yapıldığı da göz önüne alınrsa, gerçekleştirilen ihracatın taahhüt edilen ihracata oranı konusunda daha doğru bir karara varılabilir, yine 1969 yılında, 1,1 milyon dolarlık ihracat yapmak amacıyla bir yıldan uzun vadeli 27 milyon lira tutarında kredi alan ihracatçılar 1971 Nisan'ına kadar 828 (!) dolarlık ihracat yapmışlardır. Sadece bu iki örnek bile, sermayenin teşviki amacıyla kurulan fonların ekonomiye hiç bir olumlu katkısı olmadığını açıkça ortaya koyar. (26)

Plânlı dönemde özel kesime verilen kredilerin yapısında da önemli bir değişiklik görülmemektedir. Toplam kredi hacmi 1963 — 1972 yılları arasında 13 milyar TL. dan 72 milyar TL. ya yükselmiştir. Toplam krediler içindeki payı bir miktar düşüş göstermekle beraber ticaret kredileri toplam krediler içinde yine de en yüksek paya sahiptir. Etkin bir biçimde 1964 yılında uygulanmaya başla-

26) 50 Yılda Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri, s: 29-30

yan kalkınma ve yatırım kredileri plân döneminde artış göstermemiş, hatta son yıllarda önemli düşüşler göstermiştir. Tablo VII'de kredilerin dağılımı ile ilgili bilgiler gösterilmiştir.

1970 yılı sonuna kadar yapı-

lan yatırım indirimi uygulaması sonucu Hazine 800 milyon lirayı aşkın zarara uğramış, bu kayıpların karşılanması amacıyla tüketicilerden alınan vergi miktarı artırılmıştır. Bir başka deyişle, özel kesimin finansmanından doğan zararlar halka ödetilmektedir.

TABLO VII

1063 — 1972 Döneminde Banka Kredilerinin Dağılımı

Yıllar	Ticari	Tarimsal	Kalkınma ve		Diğer
	krediler	krediler	Kredileri	Yatırım	Krediler
1963	% 66.4	% 17.2	% 2.6		% 13.8
1964	46.4	14.8	29.3		9.5
1967	53.7	15.2	23.8		7.3
1971	50.9	16.0	25.7		7.4
1972	56.5	15.1	21.0		7.4

Kaynak : Bankalar Birliği Raporlarından çıkarılmıştır.

Özel kesimin teşvik edilmesi için kullanılan araçlardan bir diğeri de gümrüklerle ilgilidir. Gümrük vergilerinin taksitlendirilmesi şeklinde yapılan uygulamadan sadece 1969 yılında Hazine 215 milyon lira kaybetmiştir. 1968 — 1972 yıllarında ise, gümrük vergi ve resimlerine uygulanan muafiyetin maliyeti 3.3 milyar lira olmuştur.

İhracatın artırılması ve ihracatın yapısının değiştirilmesi amacıyla uygulanan vergi iadesi sonunda, ihracatın yapısı önemli değişimler göstermemiştir ama, bu yolla özel kesim on yıl içinde 3.660 milyon lira kazanmıştır. Yıllara göre yapılan vergi iadeleri Tablo VIII'de belirtilmiştir.

İhracatta vergi iadesi yoluyla ihracatın artırılabilceği tezi doğru değildir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın verdiği rakamlara göre, her yıl artan vergi iadesine rağmen ihracat çoğu zaman plânlanan hedefe bile ulaşamamış-

TABLO VIII

1964 — 1974 Döneminde İhracatta Vergi İadesi (Milyon TL.)

Yıllar	Yapılan vergi iadesi
1964	12.117
1965	29.310
1966	27.547
1967	24.889
1968	57.874
1969	208.268
1970	289.501
1971	385.277
1972	717.711
1973	1.053.903
1974	855.254
TOPLAM	3.661.651

Kaynak : Odalar Birliği ve DPT yayımları

tir. İhracatın bileşiminde de önemli sayılabilecek bir değişme görülmemiştir. Sanayinin ihracat içindeki payı, on yıllık süre sonunda % 17.7'den % 21.5'e yükselebilmektedir. (27)

27) Teşvik uygulamalarının sonuçları hakkında daha geniş bilgi için bkz. «Türkiye'de

Teşvik Tedbirleri, TİB Bülteni, Aralık 1975, sayı 18 s. 1-12.

Görülüyor ki; özel kesim plân-
lı dönemde yapılan bütün teşvik-
lere rağmen kendisinden beklenen
gelişmeyi gösterememiş, plânda
gösterilen hedeflere varamamıştır.
Burada akla bir soru geliyor. Özel
kesim plân hedeflerine ulaşabilir
mi, daha genel olarak özel kesim
plânlanabilir mi?

VI. ÖZEL KESİM PLANLANABİLİR Mİ?

1. Burada soruyu daha da
genelleştirerek, kapitalizmde plân-
lamanın olup olmayacağını incele-
mek gerekir. Onun için soruna da-
ha üst düzeyden bakarak, kapita-
list üretimin nitelikleri üzerinde
duralım ve kapitalizmle plânlama
arasında bir ilişki olup olmadığına
bakalım.

2. Bir toplumun yaşayabilir-
liği üretim yapmasına bağlıdır.
Toplumda artan nüfusun istekleri-
nin karşılanması da yeni üretim
güçlerinin veya araçlarının ortaya
çıkarması ile gerçekleşir. Yani
tekrar —üretim kaynakları yara-
tılmadan, toplumun gelişmesi veya
en azından varlığını devam ettir-
mesi olanaksızdır. Bir diğer deyiş-
le, diğer bütün şartlar sabit kal-
mak kaydıyla, toplumun tüm ola-
rak zenginliği tekrar— üretebilir-
lik gücü ile orantılıdır. Toplumda-
ki sosyal sınıflar gözönüne alınma-
dan, toplumun büyümesi, bir ön-
ceki devirdeki üretimin bir kısmı-
nın bir sonraki dönemde üretim
aracı olarak kullanılmasına daya-
nır. (28)

Üretimin gerçekliği zaman için-
de oluşan bir sürecin gerçekliğidir.
Ve bu süreç içinde oluşan üreti-
min kapitalist nitelik taşıması için
temel ön gereklilik, toplumda iki
sosyal sınıfın varolmasıdır: Bir,
üretim araçlarına ve onların kulla-
nımında doğrudan kontrol hakkına
sahip olan kapitalist sınıf, iki, ya-

şamını devam ettirmek için işgü-
cünden başka satacak bir şeyi ol-
mayan işçi sınıfı. Bu temel ön şar-
tın yanında, kapitalist üretim sü-
recinin sürekliliğinin sağlanabil-
mesi için, bir seri üretim dönem-
leri içinde; üretim süreci içinde
kullanılan üretim mallarının yeri-
ne geçmesi için gerekli üretim mal-
ları ile işgücünün devamını sağla-
yacak tüketim mallarının üretil-
mesi; bu üretim ve tüketim malla-
rının kullanılmasını gerçekleştire-
cek mali gücün yaratılması ve sa-
tın alma gücünün belirli bir denge
içinde dağılımı gereklidir. Bu üç
şartın yerine getirilmesi kapitalist
toplumun sürekliliğini sağlar. Yani,
kapitalizmin varlığını devam ettir-
mesi, üretim malları ve tüketim
malları üreten endüstrilerin bir
genişletilmiş - yeniden üretim sü-
reci içinde bulunmalarına bağlıdır.

Her bölümde üretilen malların
miktarları, niteliği ve değeri tam
olarak bilinmek şartıyla, geniş-
letilmiş - tekrar üretim kısıntısız
süretilir. Her bölüm de birikişe,
yani genişletilmiş tekrar - üretime
ayrılması istenen değişen serma-
yenin büyüklüğü ile artık - dege-
rin büyüklüğü de bilinmelidir. Bu-
nun hakkında böyle bir bilgi, an-
cak merkezi plânlamayı uygulamayı
kabul etmiş bir toplum düze-
ninde olanak dahilindedir. Çün-
kü;

«Plânlamanın olabilmesi için
iki koşulun gerçekleşmesi lâzım-
dır;

- a. İşin toplumsallaşması (sos-
yalize olması) ve
- b. Üretim araçlarının toplu-
mun kontrolüne geçmesi (üretim
araçlarında özel mülkiyetin sona
ermesi)» (29)

Bunlar ise, bir sistem olan
kapitalizmin özüne aykırıdır. Ka-
pitalizmi benimseyen ya da kapi-
talizmin benimsetildiği bir top-
lumda,

28) Karl Marx. Kapital Cilt I, ki-
tap TV, s. 114

29) Yalçın Küçük; Plânlama, Kal-
kınma ve Türkiye, s: 5

«... Kapitalist bireyler ya da firmalar (belli sınırlar içinde) istediklerini yapmakta serbesttirler. Ne isterlerse onu üretirler, sermayelerini nerede ve nasıl isterlerse orada ve öyle yatırırılar..» (80)

Bu satırları biraz açalım: Kapitalist üretimin biricik amacı **kâr** elde etmektir. Her kapitalist, kâr sağlayabileceğini umduğu sürece üretimini genişletir. Onu ilgilendiren, sosyal tekrar - üretimin tümü hakkındaki hesaplar değildir. Onun için önemli olan piyasa fiatlarıdır. Mal fiatları ona iyi kâr sağlıyorsa, o üretimini artırır, üretimini artırmak için de üretim araçları üreten endüstrilere baş vurur. Bu üretim malları üreten endüstrinin yeni yatırımlara gitme sine yol açar, aynı zamanda tüketim artar; tüketimin artması bu

tür malları üreten endüstrilerde daha fazla üretim yapılması anlamına gelir. Kapitalist birikişin genel yasası gereğince üretim, tüketimden daha çabuk artar, endüstriler arasındaki denge bozulur. Tüketim malları üreten kapitalistler çok geçmeden kendilerini emekçilerin satın alma imkânlarına göre çok daha fazla miktarda malı piyasaya sürmelerini mümkün kılan bir üretim olgusunun başında bulurlar. İki bölüm arasındaki oranların bozulması buhrana neden olur, ki bu buhranlar kapitalizm için kaçınılmazdır. Kısaca söylemek gerekirse; kapitalist üretim sadece kâr motifi üzerine kurulmuştur ve **mülkiyetin özel üretimin ise gitgide artan bir şekilde sosyal karakterde olması nedeniyle ne plânlıdır ne de plâlanabilir.**

30) Maurice Dobb; Kapitalizm, Sosyalizm, Az gelişmiş Ülke-

ler ve İktisadi Kalkınma, s: 14

—OoO—

YENİ ÇIKAN TIB YAYINLARI :

No : 12 YURTDIŞINDAKİ İŞÇİLER VE SORUNLARI

No : 13 TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO EKONOMİK DURUMU

No : 14 SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER
(144 Sf. 7,5 TL.)

TIB kitapları Birlik genel merkezinden ödemeli olarak istenebilir. Fiyatı 7,50 TL. olan bu kitaplardan 25 TL.'den az talepler için posta pulu gönderilmesi rica olunur.

Tüm İktisatçılar Birliği Aylık Bülteni bir yıllık abone bedeli 24 TL.'dir. Posta pulu ve posta havalesi olarak gönderilebilir.

AYIN OLAYI

ORTAK PAZAR YİNE ÖN PLANDA

1 Ocak 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokola göre, 1 Ocak 1976'dan itibaren Türkiye'nin aşağıdaki yükümlülükleri yerine getirmesi gerekiyordu :

1 — 12 yılda gümrük vergileri sıfıra indirilecek malların mevcut gümrüklerini % 10 indirmek,

2 — 22 yılda gümrük vergileri sıfıra indirilecek malların mevcut gümrüklerini % 5 indirmek,

3 — AET'den ithal edilen malların liberasyon listesini % 35'den % 40'a çıkarmak,

4 — AET'den ithalat yapan ithalatçıların Merkez Bankasına yatırdıkları teminatı % 10 azaltmak,

5 — AET'den ithalat kontenjanını ise % 10 arttırmak.

Ama gerek Türkiye'nin içinde bulunduğu içaçı olmaması ekonomik ortamı, gerekse de AET'nin Türkiye'ye vermesi gereken ödümleri vermemekte direnmesi ve Türkiye'ye verilen ödümlerin «üçüncü ülkelere» verilen ödümlerle karşılaştırıldıklarında ödün olma niteliklerini kaybettiklerini öne süren resmi kuruluşlar ve teknokratlar, katma protokolün 60. maddesine dayanarak bu yükümlülüklerin ertelenmesini istemişlerdir. Ancak, MC hükümeti bu öneriyi kabul etmemiş ve söz konusu yükümlülükleri yürürlüğe geçirmiştir. Bu konuda MC hükümetinin kanatları arasında çeşitli tartışmalar olduğu, basında çelişkili bir biçimde yer almıştır. Kimileri, yükümlülüklerin yürürlüğe geçirilmesi gerektiğini savunanlar arasında MSP lideri Erbakan'ın da bulunduğunu ileri sürerken, ki-

mileri de Erbakan'ın bu tür bir eğilime karşı direndiğini yazmışlardır. Bu savların hangisi doğrudur, bilemeyiz. Ortada inkâr edilemeyecek bir gerçek var: Resmi Gazetede yayınlanan bir kararın altında Erbakan dahil tüm Bakanlar Kurulu üyelerinin imzası olması. Bu karardan sonra çeşitli sermaye kesimlerinden de «değişik!» tepkiler geldi. Olayların gelişimini kronolojik olarak verip, özel kesimin ve siyasal partilerin -özellikle de MSP'nin- tepkilerini yansıtmaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Aralık ayı içinde DPT tarafından hazırlanarak, Bakanlar Kurulu'na gönderilen raporda, Türkiye'nin dış ticaret açığı ve Ortak Pazar'la ticarî ilişkileri gözden geçirilmiş, bugünkü koşullar altında Katma Protokolde yer alan gümrük duvarlarının % 5 ve % 10 oranında indirilmesi, liberasyon listesinin genişletilmesi hakkındaki hükümlerin uygulanmasının ödemeler dengesinde olumsuz etkiler yapacağı belirtilmiştir. DPT uzmanları, **halen yatırımlarını tamamlamamış ya da dışa açılacak düzeye erişememiş sanayi kuruluşlarının önemli engellerle karşılaşacağı** ileri sürülerek yürürlüğe giriş tarihinin protokolün 60. maddesine dayanılarak ertelenmesi istenmiştir. (22.12.1975/Ayrıntılı Haber)

DPT'nin erteleme isteminde bulunurken değindiği 60. madde aynen şöyledir :

Madde 60 — 1. Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış malı istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar or-

taya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli koruma tedbirlerini alabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri, Ortaklık Konseyine geciktirilmeksizin bildirilir.

2. Topluluğun veya birkaç üye devletin bir ekonomik faaliyet sektörünü veya bir kaç üye devletin dış mali istikrarını tehlikeye düşüren ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya topluluğun bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse topluluk, gerekli koruma tedbirlerini alabilir veya ilgili üye devlet veya devletleri bu tedbirleri almakla yetkili kılabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulüleri, Ortaklık Konseyine geciktirilmeksizin bildirilir.

3. 1'inci ve 2'nci fıkralar hükümlerinin uygulanmasında, ortaklığın işleyişini en az aksatacak tedbirlerin öncelikle seçilmesi gereklidir. Bu tedbirler, ortaya çıkan güçlüklerin giderilmesi için gerekli saüreyi hiç bir zaman açmamalıdır.

4. 1'inci ve 2'nci fıkraların uygulanması sonucu alınan tedbirler üzerinde ortaklık konseylerinde danışmalar yapılabilir.

Ticaret Bakanlığı yetkililerinin verdiği bilgiler ise Ortak Pazar karşısında dış ticaret açığımızın 1975 yılının ilk on ayında yüzde yüz artarak 718 milyon dolardan, 1 milyar 457 milyon dolara yükseldiğini göstermektedir. AET ülkelerine yapılan ihracat, bir önceki yıla göre gerilerken, ithalat 1 milyar 512 milyon dolardan 1 milyar 920 milyon dolara çıkmış, böylece ticaret açığı % 100 oranında artmıştır. Ortak Pazar ülkeleri arasında en fazla ithalat 881 milyon dolarla Batı Almanya'dan

ilgili yapılmış, bu ülkeye yapılan ihracat ise yıl içinde 280 milyon dolardan 236 milyon dolara inmiş, Türkiye'nin bütün Ortak Pazar ülkelerine satışları gerilerken, özellikle sanayi mamulleri alışlarında hızlı artışlar olmuştur. Dokuzlar olarak anılan AET üyelerine 1974 yılı ekim sonuna değin 594 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilmişken aynı değer 1975'de 463 milyon dolara düşmüştür.

Resmi kuruluşlardaki yetkililer bu bilgileri sunarken aynı günlerde Türkiye tekelci sermayesinin değişik kesimleri açıklamalarda bulundular.

AET'nin daveti üzerine yetkililerle görüşmek üzere Brüksel'e giden Özel Sektör mensuplarından Ankara Ticaret Odası Başkanı Necdet Esen'in görüşleri 27.12.1975 tarihli gazetelerde yer aldı :

«Ortak Pazar Türkiye ekonomisine canlılık getirecektir. Buna rağmen her işlerimizi Ortak Pazar'a bağlamak, kalkınmamızı Avrupa sağlayacakmış gibi görmek hatalıdır; Ortadoğu pazarını her zaman düşünmemiz gereklidir...» (Ayrıntılı Haber)

Yine aynı tarihli gazetelerde Sanayi Odaları Başkanları arasında Ortak Pazar konusunda İKV'den gizli bir toplantı yapıldığı, ama toplantının bir karara varmadan dağıldığı da yer alıyordu. (Ayrıntılı Haber)

6.1.1976'da ise ithalat rejimi kararı iki günlük bir gecikmeyle Resmi Gazete'de yayınlanınca tartışmalar kamuoyu önünde daha bir alevlendi. Basına yansıdığı kadarıyla, AET'ye verilmesi gereken ödümler, Bakanlar Kurulu üyeleri arasında tartışmalara neden olmuştur. Yeni ödümlerin ertelenmesi önerisi Bakanlar Kurulu kararı haline getirilmeden önce, bir Yüksek Plânlama Kurulu (YPK)

kararı haline getirilmiştir. YPK'nun diğer bütün üyeleri tarafından imzalanan bu kararın Erbakan tarafından uzun süre imzalanmadığı ileri sürülmüştür. 4.1. 1976 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında, Maliye, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji, Gümrük ve Tekel Bakanlıkları ile DPT yetkililerinin ortaklaşa geliştirerek bir protokole bağladıkları Ortak Pazar'a tanınacak yeni ödünlere ertelenmesi önerisini reddetmiştir. Toplantı sırasında gerek DPT gerekse ilgili Bakanlık uzmanları, Lice deprem ve olağanüstü dış ticaret açığımız nedeniyle Türkiye'nin bu hükümden yararlanmasını savunmuşlardır. Böylece hem ithalat biraz sınırlanmış olacak, hem de, Türk mallarıyla rekabet edecek olan Avrupa malları gümrük indiriminden yararlanamayacaktır. Uzmanların ve DPT'nin bu görüşü Bakanlar arasında büyük bir tartışmaya dönüşmüş ve tartışmalar ithalat rejiminin iki gün gecikerek açıklanmasına neden olmuştur. Dışişleri Bakanı Çağlayan'ın «Taahhütlerimizden kaçırırsak başka alanlarda Batılılar bizi yalnız bırakır.. Vecibelerimizden kaçarsak Avrupayla siyasal ilişkilerimiz bozulur» dediği belirtilmektedir. (7.1.1976 Politika) Basında, «toplantı sırasında Erbakan'ın Dışişleri Bakanının en büyük destekçisi olduğu» haberi yer alırken, Erbakan bu haberleri «maksatlı» bulunduğunu söyleyip, tavizlerin verilmemesi için AP ile «didiştiğini», bunların «kapitülasyon» olduğunu belirtmiştir. (7.1. 1976 Politika)

Erbakan'ın gerçek tavrı ne olmuştur, belli değil; ama yeni ithalat rejimi ile kararı altında onun da imzası vardır. Erbakan'ın AET karşısında geçmişte söyledikleriyle bugünkü somut tavrını karşılaştırmakta yarar var. Bu tür bir karşılaştırma anti-tekel sloganlarla si-

yasal yaşama giren anti-tekel sermaye kesimlerine yaslanmakla birlikte, özünde yine de bir sermaye partisi olan MSP'nin çıkmazını göstermektedir. **Bu çıkmazda, hem anti-tekel sermaye kesimlerinin, emekçi yığınların yükselen mücadelesi karşısındaki tekeli sermaye ile bütünleşme eğilimini,; hem de tekeli sermayenin yönlendirdiği bir düzende, anti tekel sermaye kesimlerinin sözcülüğünü yapan bir partinin siyasal iktidarda bulunurken kendi tabanına ihaneti somutlaşmaktadır.** Çıkmazın bu ikili niteliği gözden kaçırılmamalıdır. Erbakan'ın AET konusundaki geçmişte söyledikleri, aslında bu günkü somut tavrının altında yatan kaçınılmaz nedenleri de gösteriyor.

«Türkiye ile Batı memleketleri arasında halen iktisadi seviye bakımından büyük farklar vardır. Dolayısıyla Batı ile Müşterek Pazar Türkiye'nin Batı memleketlerinin bir sömürgeci ve işçisi haline gelmesi neticesini doğuracak mahiyettedir..

«Ortak Pazar, asırlar boyu sömürgeci olmuş emperyalist batı Avrupa memleketlerinin çağımızın şartlarına uygun olarak yeni bir sömürgecilik geliştirme sistemidir. Birçok Afrika memleketlerinin ve bu arada Türkiye'nin Ortak Pazara alınması isteği, bu sömürgeciliğin yeni metotlarının tatbik edilmesi içindir..

«Ortak Pazar, aslında temel rejimi itibariyle büyük sermaye ağalarının serbestçe kol gezdiği bir düzendir. Sermaye kuvvetiyle az sermayeliyi ezen, onun insiyatifini elinden alıp, onu kendisine işçi yapan bir düzendir. İşte 12 senelik tatbikat ortadadır ve Avrupa'da bütün bunlar bütün misalleriyle apaçık ortadadır...

«İstedüğün zaman geri dönermişsin, yağma mı var, dönde gö-

reyim bakayım. Daha hazırlık döneminin şartları olduğu için içine girmeye macbur kaldım, diyorsun mukavelede açıkça 6 sene uzatılabileceği hususu olduğu halde uzatmamak mecburiyeti altında olduğunu söylüyorsun, yarın da geçiş dönemine girdikten sonra buradan geri dönerim kabadayılığını şimdi gelip bize yutturacaksın. Nereye dönüyorsun?»

(Erbakan'ın bu sözleri TBMM'nde yaptığı 11 Aralık 1970 tarihli konuşmasından alınmıştır.)

MSP liderinin günümüzdeki somut tavrının ne denli **kaçılmaz** olduğu, yıllar öncesindeki kendi sözlerinde görülüyor. MSP lideri 1973 seçimleri öncesinde yürüttüğü «AET'ye Hayır» kampanyası ile Yunan mitolojisi kahramanı Sisi'f'e benzemektedir. MSP, sırtında «AET'ye Hayır» taşı, sarp bir tepeye tırmanmaktadır; tepeye vardığında sırtındaki taşın düşeceğini bilerek.. Benzer bir durum, bir ölçüde CHP içinde geçerlidir. «Demokrasinin sınırlarının genişletilmesi» ni durmaksızın yineleyen CHP Genel Başkanının CHP — MSP Hükümetinin ilk günlerinde kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevap ilginçtir.

«Soru : Ezilen kitlelere bir mücadele bilinci değil, bir kaynaşma ruhu telkin ettiğiniz ileri sürülüyor, bazı aydınlarca. Halbuki teknelci sermayenin yenilmesi için böyle bilinçli bir mücadele şart değilmidir?»

Cevap : Tabii mücadeleden mücadeleye fark var. Bir teknelci sermayeye karşı doğrudan cephe almak ve şu veya bu ölçüde ve biçimde saldırıya geçmek düşünülebilir. Bir de teknelci sermaye ile boy ölçüşebilecek duruma gelip onu sınırlamak, onun tekelciliğini fiilen ortadan kaldırmak düşünülebilir. Halk sektörü bu ikinci olanığı sağlayacaktır. O bakımdan daha barışçı bir yöntemdir kanısın-

dayım. Sosyal açıdan tehlikeli bir uzlaşma doğurmayacaktır; teknelci sermayeden gelen tehlikeyi hızla sınırlayıp ortadan kaldırmak sonucunu verebilecektir» (Özgür İnsan — Şubat 1974)

Teknelci sermayeyi kuşatmayı düşünen CHP'nin iktidarda iken teknelci sermaye tarafından kuşatıldığı iktidar pratiğiyle ortadadır. CHP yöneticilerinin bugün yürüttüğü içten anti-faşist mücadele yarıltıcı olmamalıdır. CHP yöneticileri, anti-faşist savaşımı güncel görev ilân ederlerken 1973 seçimlerinde yürüttükleri «sınırlı» anti-teknel savaşımı bütünüyle bırakmışlardır. Ve bu anlamda, yaşanan bunalım anında Türkiye teknelci sermayesinin iki seçeneği vardır. Şu veya bu biçimde açık faşizm ya da anti-teknel niteliklerinden arındırılmış bir CHP sosyal demokrasisi. CHP yöneticilerinin («Halka» kuramı, bankacılık alanında uluslararası piyasaya açılma vb.) ve CHP yandaş akademisyenlerinin (Çok Uluslu İşirketlerle Halk Sektörünün işbirliği, vb.) getirdikleri ekonomik önerileri bazı teknelci sermaye kesimlerinin uzun dönemdeki rasyonellerine de uygun düşmektedir.

AP'nin AET karşısında takındığı tavır son derece açıktır: AP bütün iktidar döneminde biran önce AET ile bütünleşmek için enerjik ve aceleci bir politika izlemiştir. 1970'de, verdiği gensoru önergelerine ilişkin olarak yaptığı konuşmalarda, Erbakan, haklı olarak AP iktidarını «Ortak Pazar konusunda Meclisi bir emrivaki ile karşı karşıya bırakmakla» suçlamıştır. Gerçekten de o zamanki AP iktidarının tavrı ve izlediği tutum, AP yöneticilerinin sözleri ve davranışları bir «oldu-bitti» anlayışına uygundur. 23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanan Katma Protokolün yürürlüğe girebilmesi için, TBMM ve üye devlet-

lerin meclisleri tarafından onaylanması gerekiyordu. Onay işlemlerinin uzun süre alabileceğini gözönünde bulunduran Türk Hükümeti, bu nedenle, Katma Protokolün ticari hükümlerini önceden yürürlüğe koyacak bir geçici anlaşmanın imzalanmasını önerdi. Geçici anlaşma 21 Temmuz 1971'de imzalanarak 1 Eylül 1971'de yürürlüğe girdi. Katma Protokol ise CGP'li Ferit Melen başkanlığındaki hükümet sırasında, 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir.

AP'nin geçmiş tavrı gözönünde bulundurulursa, AP liderliğindeki MC Hükümetinin günümüzdeki politikası garipsenmemelidir. Kıbrıs Sorunu karşısında dış destekler arayan ve **büyük bir döviz sorunuyla karşı karşıya olan MC hükümetinin**, özellikle —iktidarda ne olursa olsun kalmayı amaçlayan— AP yöneticilerinin başka türlü davranması beklenemezdi. MC Hükümetinin AET den yeni Mali Protokol aracılığıyla daha fazla kredi almayı düşündüğü de basında yansımıştır. Ortak Pazarla yapılmış çeşitli anlaşmaların bir parçası olan İkinci Mali Protokolün yürürlük süresi 23 Mayıs 1976 tarihinde sona erecektir. MC Hükümeti, bu tarihten itibaren yürürlüğe girecek Üçüncü Mali Protokol çerçevesinde **Ortak Pazar'dan sağlanacak kredilerin hacminin genişletilmesini** amaçlayan bir stratejiyi savunmaktadır. Maliye Bakanlığı, Ortak Pazar'dan daha büyük bir kredi sağlamak için iki gerekçenin öne sürülmesini istemektedir. Bunlardan birisi, Ortak Pazar ülkelerindeki fiyat artışıdır. Diğeri ise Ortak Pazar ülkelerinin ulusal gelirlerindeki artış oranıdır. (9 Ocak 1976/ Cumhuriyet)

MC Hükümeti bu tür bir ekonomi politikayı izlerken uzmanlar tersini savunuyorlardı. Dış Ticaret Genel Sekreterliğinin hazırladığı raporda şu görüşlere yer

verilmekteydi: «Bilindiği üzere AET'e konsolide edilen liberasyon listesinin % 35'lik oransal önemi Katma Protokolün 22/2 ve geçici anlaşmanın 8. maddeleri hükmü uyarınca 1.1.1976 tarihinde altılar çıkışlı 1967 referans yılı ithalatının % 5'ine eşdeğer biçimde artırılması gerekmektedir. Keza Katma Protokolün 25 ve anlaşmanın 8. maddeleri gereğince 4.1.1974 tarihinde «Genişletilmiş topluluk» yararına açılmış bulunan global kontenjanların Protokolün 25/4. maddesindeki kurallara göre genişletilmesi icabetmektedir. Ancak, bu konuda Bakanlığımızda 13-14 Kasım 1975 tarihlerinde Maliye, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Gümrük ve Tekel Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcileriyle yapılan çalışmalarda, yukarıda belirtilen artırımların aşağıda belirtilen nedenlerle 1976 yılında yapılmasına imkan olmadığı hususunda görüş birliğine varılmıştır.

1 — İthalatımızın ve dolayısıyla dış ticaret açığımızın plan ve programlarda öngörülenlerin çok üstünde gerçekleşmiş olması,

2 — Dış ticaret açığımızın Ocak — Ağustos 1975 dönemi itibariyle % 60.8'inin AET ile ilişkilerimizin neticesinde meydana gelmiş olması,

3 — Dış ticaret açığımızın ihracat dışındaki döviz gelirleriyle karşılanılmıyacak miktarlara ulaşmış bulunması,

4 — Türkiye ile AET ilişkilerinde dış ticaret açığının diğer ülkelerle olan ilişkilerimizden doğan açıktan çok daha hızlı artması, (nitemkim, Ocak - Ağustos 1975 dönemine oranla % 89.1 oranında artmasına mukabil, bu oran AET ile ilişkilerimizde % 133.1 olarak hesaplanmıştır),

5 — Özel ve kamu sektörü kuruluşları tarafından Ticaret, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıklarına konsolide liberasyon listesinden ve

kontenjanlardan madde çıkartılması yönünde yapılan ısrarlı taleplerin bulunması ve bu konuda yapılan çalışmalar sonunda sanayiimizin korunması açısından konsolide liberasyon listesinden 35 kalem maddenin çıkarılmasında zaruret bulunduğunun tesbit edilmiş olması.» (8 Ocak 1976/Politika)

Yukarıda Erbakan'ın sözlerinde yansıttığı kaçınılmazlığa, Kıbrıs sorunu, döviz sıkıntısı ve MC Hükümetinin iç politikadaki özel durumu eklenince resmi kuruluşların yetkililerinin bu görüşlerinin benimsenmesi beklenemezdi. Erbakan'ın dediği gibi, «AET ile bütünleşmenin militan savunucusu» Dış İşleri Bakanlığının ve Çağla-yangil'in ödüncü politikada ısrarı gariptenmemelidir. MC'nin izlediği bu ödüncü politika aslında - daha sonra değineceğimiz- Avrupa tekelci sermayesinin yeni stratejisine de uygun düşmektedir.

Kendisini ne denli «milliyetçi» ve «milli» sıfatı ile nitelerse nitelisin, çağımızda burjuvazinin sözcüsü olan siyasal partilerin asla «milliyetçi» ve «milli» olamayacakları, o ülke halkının uzun dönemdeki gerçek çıkarlarını gerçekten koruyamayacakları, MC Hükümetinin Ortak Pazar karşısındaki son tavrı ile yeniden kanıtlanmıştır. **MSP'nin son tutumu** karşısında tekelci sermaye basını MSP'nin ayaklarının yere bastığını yazmışlardır. Aslında MSP'nin ayaklarını bastığı yer tekelci sermayenin kucağıdır. CHP nasıl halk sektörü gibi hayalci önerilerle tekelci sermayeyi kuşatmayı düşünürken tekelci sermaye tarafından kuşatılmışsa; MSP'de, aynı biçimde, tekelci sermayeye AET konusunda teslim olmuşur. Tekelci sermaye kesimlerinin son uygulama karşısında olumsuz tutum takınmamaları herhangi bir yanılığa yol açmamalı. Tekelci sermaye son uygulamaları **erken** bulurken ve **«konjonktürel olanakların ta-**

nıdığı esneklikten azami ölçüde yararlanılmasını» isterken, MSP'nin AET'e karşı eski tavrını sürdürmede direnmemesinden hoşnut olmuşlardır. Bu teslimiyet MSP'nin çıkarlarını savunduğu anti—tekel sermaye kesimlerine ihanettir. **Ancak bu ihanet bir ölçüde de kaçınılmazdır.** Kaçınılmazdır, çünkü tekelci sermayenin yönlendirdiği bir düzende — tekelci sermayeye karşı doğrudan cephe alınmadıkça — siyasal iktidarın başka birşey yapması beklenemez. (Bu kaçınılmazlığın AET konusundaki yansıması Erbakan'ın 1970'lerdeki sözlerinde açıkça ifade edilmiştir.) Kaçınılmazdır çünkü anti-tekel nitelikte olsalar bütün sermaye kesimleri başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi halk yığınlarının yükselen mücadelesi karşısında, mülküsüzleştirme korkusu içinde, var olan düzeni kabul etmek zorundadırlar. (Bu anlamda, MSP'nin sıkıyönetime bugünlerde karşı çıkması «geçici» bir olgudur, «değişmez» bir olgu değildir.)

Oysa 1970'de MSP Genel Başkanı «Ortak Pazar bir katolik birliğidir» diyordu. «Batı ile her türlü münasebet kurulabilir. Fakat bu asil millet Hıristiyan potasında eritilemez, bir Hıristiyan topluluğu tarafından hükümlanlık hakları elinden alınmaz. Türkiye'nin maddi manevi menfaatleri aramızda kültürel tarihi bağlar bulunan ve iktisadi denge olan İslâm memleketleri ile Müsterek Pazar kurulmasıdır.» (Erbakan'ın TBMM'nde yaptığı 11.12.1970 tarihli konuşma) MSP Genel Başkanı Orta—Doğu ülkeleri ile ilişkilere ve özellikle de —uluslararası tekelci sermayenin Arap dünyasındaki beşinci kolu— Suudi Arabistan'a verdiği önemi CHP-MSP Hükümeti döneminden beri somutlaştırmaya özen göstermektedir. Bazen düş kırıklığına uğramakta, bazen emperyalist metropollere ters düşmeşte, bazende gerici Arap çevreleriyle olan

ilişkileri ile emperyalizmin değişik bir aracı olma işlevini görmektedir. Bütün bunların dışında yerli tekeli sermaye MSP'nin siyasal kadrolarına da el atmıştır. MSP içinde «teknokratlar» denilen kanadın bazı tekeli sermaye grupları ile olan ilişkisi basına yansımıştır. AET konusundaki somut tavır değişikliğinde bu ilişkinin etkisi olmuş olabilir.

CHP'nin AET karşısındaki tavrı ise CHP'nin savunduğu ekonomik düzen anlayışında saklıdır. İnönü ilk kez «ortanın solu» sloganını ortaya attığında bu anlayış berrak değildi. Oysa CHP'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal görüşleri günümüzde oldukça açık ve kesindir. MSP Genel Başkanının CHP-AET ilişkileri hakkında 1970'de söyledikleriyle, 1976 bütçesi tartışmalarında CHP konusunda ileri sürdüğü görüşler bu berraklaşmanın en somut kanıtıdır. Erbakan 1970'de şunları söylemektedir :

«1959 senesinde zamanın Demokrat Partisi Müşterek Pazara girmek için müracaat ettiği zaman, Halk Partisi bu hareketin karşısında idi. Tümenün ve felsefesinin karşısında idi. 1963 te kendisinin liderlik yaptığı bir iktidarla buraya girdi ve Ankara Anlaşmasını yaptı. (Erbakan'ın TBMM'de yaptığı 15.5.1970 tarihli konuşma)

CHP ile bir koalisyon deneyi yaşayan ve CHP liderinin 1975 yılında Avrupa Sosyal Demokratlarıyla kurduğu organik ilişkiyi izleyen MSP Genel Başkanı, Bütçe Karma Komisyonunda kesin bir biçimde şu yargıya varabilmektedir : **«CHP kapitalist fikirlere bizden daha çok sahiptir, ve içinde olduğumdan söylüyorum CHP'nin tatbikatı, iktidara gelirse bugünkünden çok daha koyu bir kapitalist nitelikte olacaktır»** 15.1.1976 Cumhuriyet)

CHP'nin son AET tartışmaları sırasındaki — MC'nin uygulamalarını destekleme anlamına gelen —

sessizliği bu sözlerin pratikte kanıtlanması sayılabilir. CHP, olsa olsa, bazı büyük sanayicilerin «bu ödünlerin erken verildiği» ve «konjonktürel değişikliklere uygun esnek politika» görüşlerini benimseyebilir. MC Hükümetinin son uygulaması karşısında, uygun esnek politika» görüşlerini benimseyebilir. MC Hükümetinin son uygulaması karşısında görüşleri benimsemesi doğal. Ecevit'in Milliyet Gazetesi başyazarı Abdi İpekçi ile yaptığı söyleşide CHP, Avrupa tekeli sermayesinin günümüzde ikili tavrı (ya faşizm ya CHP) arasındaki ilişkinin bazı ipuçlarını görmek mümkün.

«İpekçi — Efendim, Ortak Pazarla ilgili olarak Hükümet programındaki ifade şu : **«AET'nin ortaklık dışı ilişki kurduğu diğer ülkeler şartları ve bu ülkelere uygulanan rejimler gözönünde bulundurulurak, Türkiye'ye en uygun şartların sağlanması için gerekenler yapılacaktır.»** Yalnız bildiğim kadariyle bu istek daha önceki hükümetler döneminde de ortaya kondu. Fakat olumlu sayılacak, çözümlere bağlanamadı. Demekki bir direniş var. Bu direniş, sizin hükümetiniz zamanında da sürdürülürse ne yapmayı tasarlıyorsunuz?

Ecevit — Dostlarımızın bu direnişi sürdürürebilmek için haklı gerekçeler bulabileceğine inanmıyoruz. Geçmişte Türk Hükümetlerinin bu protokolleri düzeltmek için yaptıkları girişimlerden sonuç alamamış olmalarının başlıca bence iki nedeni vardır.

— Birincisi, tavizleri verenlerle tavizleri geri almak isteyenler genellikle aynı kimseler olmuş ve kendi düştükleri çelişkiyi ilgili devletlerin sorumlularına ve Ortak Pazar sorumlularına izah etmekte tabiatıyla güçlük çekmişlerdir. Bunun yanı sıra kendi ilgili devlet kuruluşlarımız arasında da bu konuda ciddi görüş ayrı-

likları devam etmiş ve bu görüş ayrılıklarının devam ettiği bütün dünya tarafından da bilinmiştir. **Biz bu kadar önemli bir konuda devletin ilgili resmi kuruluşları arasında çelişkili görüşler olmasına asla müsamaha göstermiyeceğiz.** Elbette her kuruluşun meseleye başka açıdan bakma yetkisi, değişik görüşler besleme yetkisi vardır ve olacaktır. Fakat biz devlet politikası olarak bunları bir noktada birleştireceğiz, hükümet olarak siyasi tercihimizi yapacağız ve dünyanın karşısında, ortak pazarın karşısına tek bir Türk görüşüyle çıkacağız.

— İkinci olarak da, son yıllarda hükümetlerin bu protokolleri değiştirme olanağı bulamayışlarının önemli bir nedeni olarak şunu belirtebilirim: Bildiğiniz gibi Ortak Pazar yalnız ekonomik ve sosyal konularda değil, siyasal konularda da çok duyarlıdır ve üyesi olan veya ilerde üyesi olacak ülkelerin demokrasiye ne ölçüde bağlı bulunduğuna dikkat eder. Hatta NATO üyeliğinden çok daha fazla dikkat eder. Bu konuda ciddi kuşkuya kapıldığı vakit o ülkelerle ilişkisini kesecek veya donduracak kadar duyarlılığını ileri götürür. Yunanistan konusunda bunun örneği görülmüştür. Geride bıraktığımız bir kaç yılda; Türkiye’de rejimin geleceği bakımından bazı kaygılar içeride de dışarda da duyulmaktaydı. **Türkiye’nin demokrasiye bağlılığı konusunda tereddütler devam ederken, Ortak Pazarla ilişkilerimiz konusunda pazarlık gücü önemli ölçüde azalmış oluyordu.** Oysa 14 Ekim seçimlerinden sonra Türkiye’de demokrasinin geleceği ile ilgili tereddütler büyük ölçüde kalkmıştır. **Demokratik rejimi bu şekilde geliştirdikçe ve sağladıkça, Türkiye’nin Ortak Pazarla ilişkisi konusundaki pazarlık gücü de siyasal**

açıdan büyük ölçüde artmış olacaktır.» (11 Şubat 1974, Milliyet)

Görüldüğü gibi CHP Genel Başkanı, bazı tekelci sermaye kesimlerinin MC hükümetinin son uygulaması karşısında takındıkları olumsuz tavıra uygun düşen bir tavrı benimsemekte, demokratik bir rejim altında, daha fazla ödün koparabildiğimiz, AET ile daha fazla bütünleşmiş bir Türkiye önermektedir. Ecevit’in «halkçı kuramı» (batı Avrupa kapitalizmi teknolojisinin ve petrol gelirlerinden kaynaklanan Arap sermayesinin Türkiye’nin sanayileşme sürecinde etkin olarak yer alması) ve son yaptığı geziler ve CHP’nin anti-komünist sosyalist enternasyonale katılma görüşmeleri de bu anlayışa ters düşmemektedir. Bununla birlikte, bu görüş ve davranışlar, CHP’nin «gerçek sanayileşmeyi sağlayacağız» görüşüne ters düşmektedir. Çünkü, günümüzde uluslararası sermayeye ve onların yerli ortaklarına karşı bir tavır benimsemiyen bir siyasal hareket, ülkenin gerçeklerine ve ülke halkının çıkarlarına uygun düşen ve onun denetiminde bir sanayileşmeyi gerçekleştiremez. Olsa olsa daha üst bir düzeyde ama yine emperyalist metropollerin izin verdiği, onların güdümünde ve denetiminde, onların çıkarlarına koşut bir sanayileşmeyi gerçekleştirir.

Bazı tekelci sermaye kesimlerinin MC Hükümetinin son uygulamasına gösterdiği tepki yanılgılara yol açmamalıdır. Özellikle de «sol» adına konuşanlar «tekelci sermaye adına konuşmak» durumuna düşmemelidirler. Bunun içinde tekelci sermayenin bu tepkisinin nedenlerini ve boyutlarını incelemek gerekir.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Genel Sekreteri Güngör Uras’ın hazırladığı «AET Çıkamazındaki Türkiye» konulu araştırmada şu görüşlere yer verilmektedir:

«Dış ticaret açığı süratle büyüyen, rezervleri süratle eriyen, satılacak mal üretmez, ürettiğini satamaz hale gelen, buna karşı ihtalat gereği (tüketim mallarında dahi) süratla büyüyen Türkiye sorunlarına kendi başına radikal çözümler aramak zorundadır. Bu sorunlar ciddiye alınmaz, giderek büyürse, bugün nezaket kuralları içinde etrafımızda dolaşan, tekliflerde bulunan, teklifler getiren yabancı kişi ve kuruluşların (bundan evvel de görüldüğü gibi) birden hırçılanmaları, Türkiye'yi dışarda kurulan iflas masalarına çağırılmaları kuvvetle muhtemeldir.

İlk iflas masasını IMF ve IBRD kuracak, arkadan AET Türkiye'yi çağıracaktır. O zaman bütün gücünü kaybetmiş bir ekonominin kaderi yabancıların insafına terk edilecektir.» 16.1.1976/Cumhuriyet)

«AET'nin bize vereceğini vaad etip te sürümce mede bıraktığı tarım tavizleri, işçilerimizin topluluk içinde serbest dolaşımı konusu zaten Türkiye'nin kalkınma sorununu çözümü değil. Buna karşılık, bizim tanıdığımız tavizler ise Türk sanayiinin geleceğini tehlikeye düşürecek niteliktedir. Türkiye'de ana malları ve yatırım malları üreten sanayilerin kurulması isteniyor. Diğer yandan bütün ana malları sanayileri liberasyon listesine konuyor.

Bu mallar sıfır gümrük ile yurda giriyor. Bu şartlar altında Türk sanayii Avrupa ile nasıl rekabet edebilir? Böyle bir rekabet karşısında en başta, pahalı üretim yapan kamu sektörü batır, sanayicilerimiz şimdi bunun farkında.. AET'den sağlanacak ufak tefek tavizlerle bu sorunlar çözülemez, bu günkü durumla Türkiye'nin AET'ye sanayi malları ihracatı 100 milyon doları aşamaz. Eğer Türkiye kapitülasyon dönemine yeniden dönmek istemiyorsa ve sanayileşmemizin gerçekleşmesi isteniyorsa AET ile imzalanan katma proto-

kolün sadece gözden geçirilmesi yeterli olmayacaktır. Protokolün radikal bir şekilde ve Türk sanayiinin uzun dönemdeki çıkarları göz önüne alınarak değiştirilmesi gereklidir.» (8.1.1976/Politka).

«Gelişmekte olan bir ülkenin Ortak Pazar üyeliği ülke ekonomisinin doktor nezaretinde iyileştirilmesidir. Doktor masasına önce İrlanda yatmıştır, şimdi Yunanistan İspanya demokratik yönetime geçince önce o, arkadan Portekiz... Ve Türkiye... Türkiye'nin doktor masasına yatmasının nedeni tarım ekonomisi olacaktır. İspanya'nınki sanayii. Fakat hiç bir zaman Almanya çapında değil.. (16 Ocak 1976, Cumhuriyet)

TÜSİAD raporunda ileri sürülen bu görüşler yerli tekeli sermayenin hem özlemlerini, hem de güçsüzlüğünü kanıtlamaktadır. Özlemlerle CHP Genel Başkanının önerileri birbirlerine ters düşmekte. Öznel amaçlar ne olursa olsun varılan nesnel sonuç aynıdır. Uluslararası tekeli sermayenin güdümünde ve denetiminde, **AET çerçevesi içinde Türkiye kapitalizmi için mümkün olan en iyi koşulları gerçekleştirmek.**

Güçsüzlüğü ve kaçınılmaz çaresizliği belirtilen açıklamalar ise aynı zamanda, Ortak Pazar - Türkiye ilişkilerinde başlayacak olan yeni dönemin temel özelliğini veriyor. Yabancı sermayenin Türkiye'nin bizzat yatırımlara girişmesi. Dolayısıyla dünyanın en liberal yabancı sermaye yasalarına sahip olan Türkiye'nin yabancı sermayeye kapılarını ardına kadar açması istenmektedir. Ortak Pazar yetkilileri bu konuda girişimlerde bulunmaya başlamışlar bile (Hasan Cemal Ortak Pazar Neyin Peşinde? (16 Ocak 1976, Cumhuriyet).

Alman tekeli sermayesi bu eğilimini CHP - MSP hükümeti

sırasında belli etmişti. Alman hükümeti işçi alımını durdurarak ve Almanya'daki Türkiyeli işçileri de geri gönderme tehdidini savurarak Türkiye'de Alman sermayesinin yatırım yapmasını önermişti. Böylece Türkiye'nin hem istihdam hem de sanayileşme sorununa **katkıda** bulunmuş olacaktır. Bu eğilim uluslararası tekelci sermayenin vardığı yeni aşamada gerçekleştirilmeye çalışıldığı stratejiye uygundur. Yeni stratejiye göre, uydu ülkelerin, emperyalist - kapitalist sistemin yeni işbölümü düzeninde, artık metropollerin bırakmaya başladıkları alanlarda sanayileşmeleri gerekiyor. Bunun yanı sıra uluslararası kapitalizmin yeni çelişkileri metropollerini uydu ülkelere — hatta yumuşama (detant) koşullarında sosyalist ülkelere — sermaye ihracına zorluyor. Bu nedenle metropoller kendi ihrac ettikleri sanayi dallarını bizzat kendileri kurmaya yöneliyorlar. Kendilerine işgücü ihrac eden uydu ülkelere bu politikalarını benimsetmek, Türkiye pratiğinde de görüleceği gibi, pek zor olmuyor. 23 Ocak 1976 akşamı **Türkiye televizyonlarında, Türkiye halkının suratına bir şamar gibi inen Ortak Pazarın** en yetkili kişilerinden **Ortoli'nin Fransızcası** ile anlatılmak istenen «yeni dinamik yaklaşım» Avrupa tekelci sermayesinin Türkiye'de yatırım yapması demek olmalı.

«Ortak Pazar içinde çıkarlarımıza en uygun düşen ortamı geliştirmek» amacı diğer büyük sermayecilerin sözlerinde de görülmektedir.

Örneğin, Ertuğrul Soysal, İstanbul sanayii temsilcisi olarak hazırladığı raporunda şunları söylemişti : «Elimizdeki katma protokol ciddi olarak sanayileşmimize engeldir. Kalkınma planlarımızın kalkınma, sanayileşme ilkeleri ile çelişkilidir. Türkiye an-

laşmalarda iltifat görmemekte, sürekli mamül pazarı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye çok az mamül ihrac etmekte, çoğunlukla mamül sayılan hammadde ya da tüketim malları satabilmektedir.» Türkiye ortaklık dışı ülkelere tanınan bazı tavizlere erişmemektedir.

Başkanlığını Hacı Ömer Holding'in başkanı Sakıp Sabancı'nın yaptığı sanayii odaları birliğinin Eylül 1975 raporunda ise Ortak Pazar şöyle eleştirilmektedir : «A-ET ile ilişkilerimizi düzenleyen Ankara anlaşması, katma protokol ve tamamlayıcı protokol, aldığımız tavizlerin yetersizliği ve zamanla diğer ülkelerle yapılan anlaşmalar içinde eriyip gitmesi karşısında **verdiğimiz tavizlerin dengesiz büyüklüğü** bakımından, eleştirmekte ve bugün hiç bir düzeyde savunucu bulamamaktadır. Buna rağmen AET'ye uygulanacak politikamızın genel hatları konusunda bile önerisi olan hiç bir sorumlumuzun (sanayicilerimiz dahil), ilgililerimizin bulunduğunu sanmıyoruz. Önce bu politikanın saptanıp **AET'yi kaybetmeden ama onu kaybetmemek için**, Sonuç olarak diyebiliriz ki :

Sermaye kesiminin AET karşısındaki tutumu yapısı gereği homojen değildir. Günümüzde Türkiye'nin sanayileşmesinin emperyalizmin güdümünde ve onunla bütünleşerek geliştiği olgusunun ışığı altında AET ile tam olarak bütünleştiğinde sanayide genel bir çöküş olmayacağı açıktır. Fakat bu olgu bir çok konuda pazarlıkların yapılmasına engel değildir. Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da AET'nin Türkiye'deki siyasi iktidarlara göre tavır değiştirdiği ve istikrarsız bir hükümetten daha çok taviz koparabileceğini bilmesidir. Önümüzdeki günler AET — Türkiye ilişkilerini daha kesin olarak belirleyecektir.